

SPRAWOZDANIA Z LITERATURY

ITOGI I PERSPEKTYWY RAZWITIJA SOWIETSKOJ ARCHEOLOGII

Materiały

dla delegatów Wsiesojuznogo Archeologiczeskogo Sowieszczanija

Pod ogólną redakcją akadem. W. P. P o t i e m k i n a. Moskwa — 1945. Str. 195.
Publikacja na prawach rękopisu. Instytut historii kultury materialnej im. N. J. Marra
Akad. Nauk ZSRR.

Imponującym dowodem mocy Związku Radzieckiego oraz niespożytej siły i żywotności nauki radzieckiej jest fakt powzięcia decyzji, w maju 1944 r., przez Prezydium Akademii Nauk ZSRR zwołania Wszechzwiązkowej narady (sowieszczanija) archeologów oraz dojścia do skutku tej narady w początkach 1945 r.—w warunkach Wojny Ojczyźnianej z nastpnikiem hitlerowskim. Imponującym jest również fakt przygotowania i wydania specjalnej publikacji dla uczestników narady, w opracowaniu której, prócz pięcioosobowego komitetu redakcyjnego, wzięło udział 18 uczonych, reprezentujących różne dziedziny archeologii.

Narada zwołana została z okazji 85 rocznicy ustanowienia b. Cesarzkiej Komisji Archeologicznej — pierwszej centralnej instytucji archeologicznej w Rosji, oraz dla uczczenia 25 rocznicy powołania do życia, w kwietniu 1919 r., przez L e n i n a — na miejsce Komisji — Rosyjskiej Akademii historii kultury materialnej, przekształconej następnie na Instytut historii kultury materialnej im. N. J. Marra.

Publikacja omawiana posiada charakter sprawozdawczy. Daje ona przegląd osiągnięć naukowych w zakresie wszystkich działów archeologii przedhistorycznej i średniowiecznej po Rewolucji Październikowej, przegląd projektowanych prac badawczych oraz postulatów organizacyjnych. Na jej bogatą treść składają się trzy rozdziały, z których p i e r w s z y informuje o wynikach badań archeologicznych w Związku Radzieckim, d r u g i — o planie badań w ZSRR w okresie najbliższych pięciu lat, i t r z e c i — o ustawodawstwie dotyczącym badań archeo-

logicznych i opieki nad zabytkami w ZSRR. Jest to zatem i dla nas bardzo cenna publikacja: nie tylko jako źródło informacji o wynikach badań archeologicznych na terenach ZSRR, lecz również ze względu na podanie w niej postulatów organizacyjnych, które dla archeologii polskiej — z takim trudem odbudowującej się po zniszczeniach wojennych, odpowiednio do zmienionych warunków i stojących przed nią nowych zadań — mają wartość sprawdzianu celowości naszych poczynań i wyciecznych organizacyjnych w tej dziedzinie.

Oto ustęp końcowy referatu zatytułowanego „Zagadnienie organizacji i podstaw prawnych sprawy ochrony i badań zabytków archeologicznych w ZSRR“ (str. 183 — 193):

„Rozmach badań archeologicznych terenowych po Rewolucji Październikowej osiągnął rozmiary niebываłe. Każdy rok, a nawet lata Wojny Ojczyźnianej, zaznaczyły się wyjątkowymi odkryciami. Bogactwa zabytków archeologicznych RSFRR i ZSRR niepodobna w całości przedstawić.

Intensywność i zakres prac badawczych niewątpliwie będą wzrastać, zwłaszcza po zakończeniu Wojny Ojczyźnianej, która wysunęła pilne zadanie wyrównania strat poniesionych w zbiorach archeologicznych.

Badania w tej skali nie miałyby miejsca i nie byłyby tak owocne, gdyby nie istniały instytucje naukowe kierujące nimi. Nie ucichły jeszcze zupełnie odgłosy wojny domowej, gdy podjął pracę Wydział Archeologiczny centrum akademickiego Narkomprosa RSFRR. W 1919 r. powołana została do życia Rosyjska Akademia historii kultury materialnej; w 1921 r. powstała sekcja archeologiczna w Rosyjskiej asocjacji instytutów naukowo - badawczych nauk społecznych (RANION); instytucje te połączyły się obecnie w kolektyw IIMK AN ZSRR *). Poważne i systematyczne badania archeologiczne prowadzą również Państwowe Muzeum Historyczne, Państw. Ermitaż, Państw. Muzeum Rosyjskie, Państw. Muzeum Sztuk Plastycznych im. A. S. Puszkina. W pracach tych uczestniczą oddziały archeologiczne fakultetów historycznych MGU i LGU **), Muzeum antropologii i etnografii AN ZSRR, Muzeum i instytut antropologiczny MGU i inne instytucje. Poważną pracę archeologiczną prowadziły również liczne organizacje krajoznawcze, w szczególności w centrum RSFRR, nad Donem i na Północnym Kaukazie, nad Dolną Wołgą, na Uralu i w Zachodniej Syberii. Poważne badania archeologiczne prowadzone były w szeregu republik związkowych. Armenia, Białoruś Gruzja, Karelo - Fińska SRR, Ukraina, Uzbekistan mogą być dumne ze swego wkładu do ogólnej skarbnicy odkryć radzieckiej archeologii.

---

*) Instytut historii kultury materialnej Akad. Nauk ZSRR.

**) Państwowy Uniwersytet Moskiewski i Państw. Uniwersytet Leningradzki.

Rozwój badań archeologicznych w RSFRR już na długo przed wojną uczynił aktualną sprawę **stworzenia jednolitego państwowego planu prac archeologicznych *)**.

Jesteśmy w posiadaniu planów poszczególnych centralnych i lokalnych instytucji. Na kierunek jednak tych planów często wywierają wpływ indywidualne zainteresowania badacza, nie zawsze pokrywające się z rzeczywistymi celami danej instytucji i potrzebami nauki. Oczywiście, nie można nie brać zupełnie pod uwagę interesów naukowych indywidualnych, szczególnie poważnych badaczy, wysuwających konkretne, daleko idące i ważne w sensie naukowym zadania. W instytucjach natomiast lokalnych, zatrudniających jednego lub dwóch pracowników, często, zamiast ogólnego planu badań archeologicznych na danym terenie, wykonywany jest plan indywidualny. To sprawia, że szafy tego muzeum są wypełniane materiałem jednostronnym a prace terenowe, poszukiwawcze i wykopaliskowe, dotyczą jednej tylko kategorii zabytków, pomijając zupełnie zabytki z epok innych. **Plan indywidualny uczonego winien być podporządkowany ogólnym interesom archeologii radzieckiej i ogólnemu planowi badawczemu, oczywiście, bez narzucania tematów obcych specjalności danego badacza.**

Rozbieżność planów i brak uzgodnionego planu generalnego sprawia, że środki materialne są zużywane na cele mniej ważne, ze szkodą dla celów istotnie ważnych. Prowadzone są, na przykład, rozkopywania cmentarzysk, a pomijane natomiast zupełnie osady (jak to miało miejsce w ciągu z górą piętnastu lat nad Dolną Wołgą), lub też prowadzone są badania obiektów, którym nic nie grozi, podczas gdy inne giną tylko dlatego, że tymi osadnikami nie interesuje się dany badacz, względnie dana instytucja.

Paląca sprawa sporządzenia spisów zabytków archeologicznych, podlegających ochronie, nie może być w sposób wyczerpujący rozwiązana, ponieważ obok licznych terenów dobrze poznanych, lecz rozproszonych, mamy niewspółmiernie większe obszary przedstawiające białe plamy.

To wszystko natarczywie domaga się stworzenia jednolitego planu generalnego badań archeologicznych. Oczywiście, winien on mieć charakter ogólnozwiązkowy. Zgodność prac archeologów republik związkowych była osiągnięta dotychczas jedynie przypadkowo.

Podsumujemy obecnie wynikające z dokonanego powyżej przeglądu wnioski ogólne, dotyczące niezbędnych zarządzeń w zakresie ochrony i badań zabytków archeologicznych.

Naczelne kierownictwo wykonawstwa opieki nad zabytkami sprawować winien organ rządowy (specjalny komitet), posiadający dostatecz-

---

*) Podkreślenia w tekście L. S.

ny naukowy i administracyjny autorytet *). Swoje zadania organ ten wykonywać winien za pośrednictwem oddziałów lokalnych, w oparciu o wyraźne ustawodawstwo. **W organie tym należy ześrodkować również sprawy ogólnego planowania badań archeologicznych terenowych w Związku.** Komitet ustala jednolity typ zezwoleń na prace wykopaliskowe („otkrytego lista“) i określa prawa ich posiadaczy. Byłoby, być może celowe, jak to miało miejsce w pierwszych latach władzy radzieckiej, ześrodkowanie w organie tym ochrony, prócz zabytków archeologicznych, również zabytków architektury i sztuki, ustanawiając w tym celu trzy działy, ponieważ nie zawsze jest możliwe przeprowadzenie granicy pomiędzy tymi rodzajami zabytków. W ten sposób usunięta zostałaby równoległość akcji i podniesiony autorytet tego organu w terenie, zwłaszcza gdyby jego oddziały lokalne posiadały prawo **veta** w granicach ich kompetencji. Rola kierownicza tego organu w zakresie metodologii i planowania prac wykopaliskowych wpłynęłaby korzystnie na podniesienie znaczenia muzeów lokalnych, których rola w żadnym razie nie może być pomniejszona.

Doświadczenie wykazało, że system udzielania zezwoleń („otkrytych listów“) na prace wykopaliskowe i poszukiwawcze specjalistom archeologom przez IIMK w RSFRR oraz lokalne instytuty w innych ZSR jest najzupełniej celowy, przy zachowaniu jednak ścisłej kontroli poprawności i metody pracy, i przestrzeganiu obowiązku składania sprawozdań naukowych z prac wykonanych dla archiwum naukowego. Instytutom AN ZSRR winno być poruczone opracowanie planu generalnego badań według republik, z uwzględnieniem prac terenowych poszukiwawczych, i uzgodnionego z planami budownictwa. Plan generalny podlega zatwierdzeniu przez organ rządowy (komitet).

Dotychczas obowiązek przestrzegania przez przedsiębiorstwa budowlane i gospodarcze przepisów o ochronie i organizacji badań zabytków przedhistorycznych, normowały jedynie dekrety resortowe, przy czym dekrety tego rodzaju nie wszystkie resorty wydawały. Dlatego w ustawie ogólnej o opiece nad zabytkami i w przepisach dotyczących badań archeologicznych, być może, należy wprowadzić artykuł upowszechniający dotychczasowe zarządzenia resortowe na wszystkie przedsiębiorstwa budowlane i gospodarcze, z tym, że byłyby one prawnie zobowiązane do pokrywania kosztów wstępnych, badań poszukiwawczych i prac wykopaliskowych; być może, byłoby celowe, ażeby dopilnowanie przestrzegania tego przepisu sprawował NKF ZSRR, przy sposobności zatwierdzania kosztorysów budowlanych.

W ustawie o ochronie zabytków winna być podkreślona rola centralnych i lokalnych muzeów w zakresie badań archeologicznych i opieki

---

*) Podkreślone w oryginale.

nad zbiorami archeologicznymi oraz uprawnienia organów naukowych do sprawowania kierownictwa metodologicznego oraz kontroli poprawności naukowej prac wykopaliskowych i konserwatorskich. W ustawie, być może, należy określić środki zmierzające do rozszerzenia zakresu szkolenia kadr archeologicznych na wydziałach historycznych oraz ich wykorzystania według obranej specjalności.

Niezbędne jest sprecyzowanie i zaostrenie w ustawie sankcji karnych. Przy świadomym zniszczeniu zabytków archeologicznych, świadomym poszukiwaniu skarbów, pogwałceniu przepisów o prowadzeniu badań, sprawców należy pociągać do surowej odpowiedzialności karnej. Ustawa z 7.I.1924 r. uchylona, a ustawa z 10.II.1934 r. o odpowiedzialności za tego rodzaju przestępstwa zupełnie nie wspomina. **Wartość poszczególnych obiektów zabytkowych jest tak wielka, że za ich zniszczenie lub uszkodzenie należałoby karać na podstawie ustawy o ochronie własności socjalistycznej.**

Wreszcie, działalność organów sprawujących opiekę nad zabytkami, instytutów naukowych, lokalnych ONO i muzeów będzie po dawnemu mało skuteczna, jeżeli organy milicji obywatelskiej nie będą miały obowiązku współdziałania w tej dziedzinie. **Dlatego ogólny nadzór nad przestrzeganiem ustawy o ochronie i badaniach zabytków archeologicznych należy włożyć na organy NKWD oraz prokuraturę, które na żądanie lokalnych organów sprawujących opiekę nad zabytkami i muzeów winny niezwłocznie i zdecydowanie wystąpić wobec łamiących ustawę“.**

L u d w i k S a w i c k i

Prof. W. W. MAWRODIN. Obrazowanie dREWNIERUSSKOGO gosudarstwa. Leningrad — 1945. Izdatielstwo Leningradskogo Gosudarstwiennogo Ordena Lenina Uniwersiteta. Str. 431 — lnb.

Praca prof. W. W. M a w r o d i n a jest dziełem historycznym o powstaniu państwa kijowskiego. Od innych dzieł historycznych różni się jednak wybitnie zarówno potraktowaniem tematu jak i źródłami, z których autor czerpie swe wiadomości.

Prof. M a w r o d i n wychodzi z założenia, „że historia rozwoju społeczeństwa jest przede wszystkim historią rozwoju produkcji, historią sposobów wytwarzania“... „zmiany w produkcji i jej rozwój zaczynają się zawsze od zmian i rozwoju sił twórczych, a przede wszystkim od zmian i rozwoju narzędzi produkcji“. Opierając się na wyżej przytoczonych słowach J. S t a l i n a ¹⁾, autor szuka źródeł do swej pracy nie tylko

¹⁾ J. S t a l i n. O materializmie dialektycznym i historycznym. W pracy p.t. „Zagadnienia leninizmu“. Warszawa 1947 str. 493 i in.